

UDC 378

ŞƏRQİ ZƏNGƏZUR NƏQLİYYAT DƏHLİZİNİN NEFT-QAZ SƏNAYESİNİN TİKİNTİ SEKTORUNUN İNKİŞAFINDA ROLU

M.A.Məmmədov

i.e.d., professor, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

ORCID 0000-002-5327-2507

m.m. asirli@mail.ru

M.B.Qasımlı

doktorant, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

ORCID 0000-0002-5942-943X

murad.gasimli.96@gmail.com

Xülasə. Məqalədə Şərqi-Zəngəzur dəhlizinin istismara verilməsinin neft-qaz sənayesi üzrə tikinti sektorunun inkişafında rolu təhlil edilərək qiymətləndirilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, neft-qaz sənayesi üzrə tikinti-quraşdırma işlərinə tələb olunan xammal və materialların bu marşrut üzrə daşınması ilə əlaqədar olaraq, nəqliyyat-logistika sisteminin səmərəliliyinin artması hesabına azalacaqdır.

Açar sözlər: nəqliyyat logistikası, dəhliz, tikinti-quraşdırma, neft-qaz, sənaye, rəqabət qabiliyyəti.

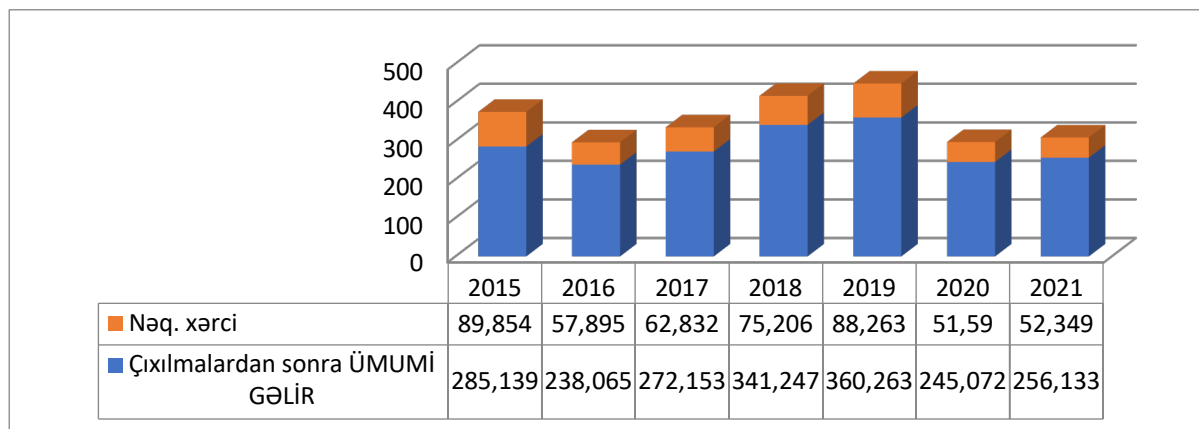
GİRİŞ

Nəqliyyat dəyər zəncirinin və istehsal xərclərinin formalaşmasına böyük töhfə verərək, məhsulların rəqabət qabiliyyətinə və bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Eyni zamanda, əhalini və biznesi səmərəli və kifayət qədər nəqliyyat infrastrukturu ilə təmin etmədən nəqliyyat sənayesinin fəaliyyəti qeyri-mümkündür ki, bu da dövlətin birbaşa məsuliyyəti və funksiyasıdır [2]. 44 günlük vətən müharibəsində Azərbaycan Ordusunun Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin rəhbərliyi işğal altında olan ərazilərimizin bərpaı ilə əlaqədar olaraq, ölkə başçısının imzaladığı 2 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncama əsasən Milli Prioritetin reallaşdırılması üzrə azad olunmuş ərazilərə Böyük Qayıdış proqramı bu baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir[1]. Həmin proqrama uyğun olaraq işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpaı ilə bağlı burada aparılan quruculuq işləri, əhalinin sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönələrək nəqliyyat-ligistika sisteminin inkişafı ilə əlaqədar iqtisadiyyatın bütün sahələri ilə yanaşı neft-qaz sənayesində tikinti sektorunun inkişafına da əsaslı şəkildə təsir edir. Şərqi-Zəngəzur dəhlizinin

aşılması isə bu sektorun fəaliyyətinin səmərəliliğini artıraraq əlavə dəyərin artmasında mühüm rol oynayacaqdır.

ƏSAS HİSSƏ

Erməni işğalından azad olunmuş ərazilərimizin bərpası ilə bağlı aparılan layihələrin uğurla davam etdirilməsi, xüsusilə də nəqliyyat infrastrukturunu üçün yaradılan münbit şərait regional səviyyədə Azərbaycanın nüfuzunu daha da artırır. Bu layihələr üzrə beynəlxalq əhəmiyyətli Şərqi-Zəngəzur dəhlizi respublikamızın regionlarının inkişafı ilə yanaşı, beynəlxalq yükdaşımalarda daşıma məsafəsinin qısaldılması hesabına nəqliyyat-logistika sisteminin səmərəliliyinin artmasına müsbət təsir etdiyindən dünyanın güc mərkəzlərinin də diqqətini cəlb edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Zəngilanla Naxçıvan arasında bu dəhliz üzrə məsafə cəmi 40 km-dir [3, 4]. İşğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpasına 2023-cü ilin dövlət büdcəsində nəzərdə tutulan 5 milyard manat vəsaitin əsas hissəsi də Şərqi Zəngəzurun inkişafına yönəldiləcəkdir [4]. Qeyd etmək lazımdır ki, neft-qaz sənayesi üzrə tikintinin inkişafında Nefqaztikinti trestinin fəaliyyəti mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Aşağıdakı diaqrammada 2015-2021-ci illər üzrə bu müəssisənin ümumi gəliri və xərcin tərkibində nəqliyyat xərcləri göstərilmişdir [5].

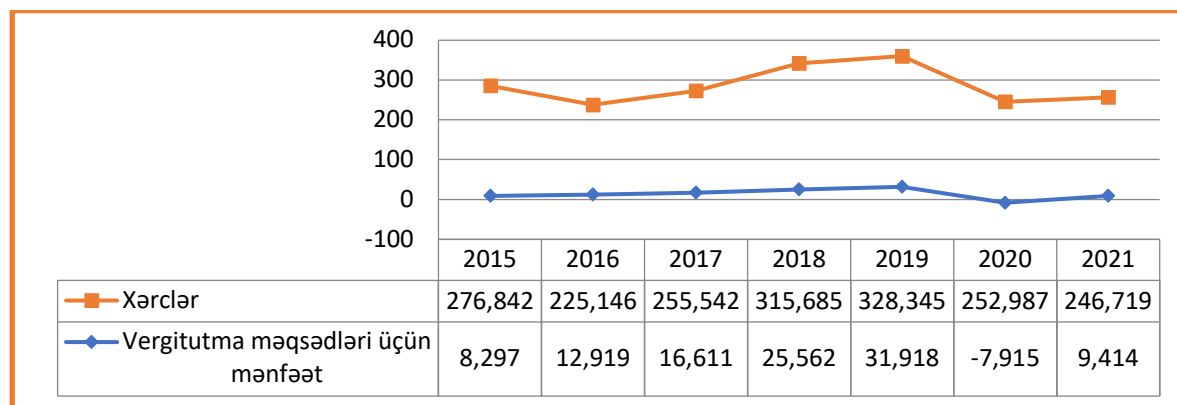

Mənbə: (5) məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Qrafik 1 - Neftqaz tikinti trestinin 2015-2021-ci illər üzrə ümumi gəliri və nəqliyyat xərcləri, min manatla

Qrafikdən göründüyü kimi SOCAR-ın Neftqaz tikinti trestini üzrə ümumi gəliri 2016-cı ildə 2015-ci illə müqayisədə azalsa da, 2016-2019-cu illər üzrə artan dinamika ilə inkişaf etmişdir. COVID-19 pandemiyası hesabına isə 2020-ci ildə azalaraq 245,1 milyon manat olmuşdur ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə 32% azalma deməkdir. Ümumi xərclərin tərkibində

nəqliyyat xərclərinin dinamikası göstərir ki, nəqliyyat xərcləri neft-qaz sənayesində yüksək paya malikdir. Bu isə ümumi xərclərin artması hesabına müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin nəticəsinin pisləşməsinə səbəb olmuşdur. Aşağıdakı qrafikdən bunları daha aydın görmək olar.

Mənbə: (5) məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

Qrafik 2 - Neftqaz tikinti trestinin 2015-2021-ci illər üzrə ümumi xərci və mənfəəti, min manatla

Qrafikdən göründüyü kimi xərclərin artması mənfəətin azalması ilə nəticələnərək 2020-ci ildə Neftqaztikinti trestinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin ziyanla nəticələnməsinə səbəb olmuşdur. Qrafik 1-ə əsasən Neftqaztikinti trestində nəqliyyat xərcləri qrafik 2-də əks edilmiş ümumi xərclərin tədqiq olunan dövr üzrə 20,4%-32,4% aralığında dəyişməsi ilə müşahidə edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu xərclərin tərkibində Neftqaztikinti trestinin fəaliyyətində müxtəlif ölkələrdən gətirilmiş xammal və material xərcləri üzrə nəqliyyat-logistika xərcləri də daxil edilmişdir. Hesablamalar göstərir ki, bu xərclər Şərqi-Zəngəzur dəhlizinin istifadəyə verilməsi ilə əlaqədar olaraq orta hesabla 2 dəfəyədək azalacaqdır. Belə ki, Zəngəzur dəhlizinin Türkiyənin Naxçıvan marşrutu üzrə İqdır və Qars şəhərlərinə qədər uzadılması Gürcüstan ərazisindən keçən yoldan təqribən 340 km az olduğundan, yekdaşımalarda 20 tonluq hər vaqon üçün 400-500 dollar ucuz başa gəlir.

NƏTİCƏ

Beynəlxalq əhəmiyyətli Şərqi-Zəngəzur dəhlizinin açılması nəqliyyat xərclərinin azalmasına təsir edərək Şimal-Cənub və Şərq-Qərb layihələrinə qoşulması region ölkələrinin, xarici ticarətin inkişafına müsbət təsir göstərməklə yanaşı Azərbaycan iqtisadiyyatının əsasını təşkil edən neft-qaz sənayesində tikinti sektorunda, nəqliyyat xərclərinin azalması hesabına nəqliyyat-logistika sisteminin səmərəliliyini artıracaqdır. Belə ki, milli

iqtisasiyyatın əsas infrastrukturunu təşkil edən nəqliyyat-laoqistika sistemi məhsulların rəqabət qabiliyyətini artıraraq, məhsulun qiymətinin nəqliyyat xərcləri hesabına 10-12%, əmtəə istehsalçılarının ümumi xərclərinin isə nəqliyyat-loqistika xidmətləri hesabına 10-30% azalmasını şərtləndirir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər: / 02 fevral 2021.
2. Алиев Т.Н. (2022). Восстановление экономики Крабаха и восточного Зенгеура на основе концепций устойчивого и инклюзивного развития. / The scientific heritage ECONOMIC SCIENCES, No 82. 19.
3. Yadigarov T.A. (2023). Zəngəzur dəhlizi: Regiona blokadaya açılan qapı // Xalq Qəzeti.01.03.2023 səh.4
4. T.A.Yadigarov, Ş.İ.Əliyev. (2023). «İşgaldan azad edilmiş ərazilərin iqtisadi artıma təsirinin qiymətləndirilməsi». “Tikintinin iatisadiyyatı və menecment” elmi-praktiki jurnal. № 3.2023.
5. İsmayılov B., Yadigarov T.A. (2023). Şərqi Zəngəzur dəhlizinin iqtisadi artıma təsiri// B.İsmayılov, T.A.Yadigarov. Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatasının təşkilatçılığı ilə keçirilən Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri H.Əliyevin 100 illiyinə həsr edilmiş “Rəqabət-dayanıqlı inkişafın mühüm amili kimi” Beynəlxalq elmi-praktik konfrans. Bakı.
6. <https://www.stat.gov.az/source/regions/>

UDC 378

**ŞİRKƏTİN STRATEGİYASININ FORMALAŞDIRILMASINA
TƏSİR EDƏN AMİLLƏR**

Şirinov Bəşər Həbib

Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti i.ü.f.d., dosent.

revan622@mail.ru

ORCID 0000-0003-4872-4035

Salamova İntizamə İntizam magistr

Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

Xülasə. Strategiyanın həyata keçirilməsinin müvəffəqiyyəti əsasən strateji idarəetmə prinsiplərinə riayət etməkdən asılıdır. Strateji idarəetmə çoxsaxəli anlayışdır. Bir tərəfdən, bu, biznesin idarə edilməsinin bütöv bir fəlsəfəsidir, digər tərəfdən, dəyişən şərtlərdə şirkətə uzunmüddətli məqsədlərə nail olmağa imkan verən tədbirlər toplusudur. Strateji